

HACI İVAZ PAŞA'YA DÂİR

Ismail Hakkı Uzunçarsılı

XV. asırın birinci yarısında Osmanlı devleti hizmetinde bulunarak büyük şöhret sahibi olan Hacı İvaz Paşa, san'at tarihimizde mühim mevkî' işgal etmesi itibarıyle de tedkike şâyândır.

Hacı İvaz Paşa, eskiden "Kazâbâd," denilen Tokad vilâyetinin Kazova nahiyesinde doğmuştur. Vakfiyelerindeki kayidlara göre künnesi İmâdüddin'dir. Babasının Ahî Bayezid ve onun babasının da İvaz olduğu gerek vakfiyelerinde, gerekse kabir kitâbesinde görülmektedir. Babası Ahî Bayezid, Tokad'ın Pazar nahiyesi merkezine yarınl saat mesafede bulunan Beyobası mevkî'inde medfundur¹.

Müverrih Âlî'nin kaydettiğine göre, Hacı İvaz Paşa evvelleri —her hâlde Osmanlıların bu havaliyi işgallerinden evvel— timarlı sipahi olarak hizmet etmiş² ve daha sonra subaşı olmuştur. Biz

¹ Ahî Bayezid'in kabri, Hacı İvaz Paşa'nın Beyobası'ndaki zâviye, medrese ve hamam sâhasında bulunup bugün harâbe hâlindedir. Kabir kitâbesinin baştaşı ise Tokat Müzesi'ne nakledilmiş olup iki satırlık mstni şöyledir:

1 هنا مرقد السيد الشهيد 2 أخي بايزيد بن عوض نور الله قبره

Ayaktaşı bulunmadığı için vefatı tarihi belli değildir. Vakıflar Umûm Mûdürlüğü arşiv şefi Zeki Oral, Tokat ilk tedrisat müfettişi bulunduğu sırada, eski Çorum meb'usu Dursun Bey'den öğrendigine göre, Ahî Bayezid, 758 (1357) tarihinde vefat etmiş. Beyobası'nda Ahî Bayezid'den başka altı sanduka daha vardır. Onlardan birisi, İvaz Paşa'nın oğlu Bâli Çelebi'nin mahdumu Ali Paşa'nın kabri olup 853 (1452) da ve Bâli Çelebi'nin kızı Hatice Hatun 866 (1462)'da vefat etmiştir; diğer kabirlerin sandukaları varsa da baş ve ayak taşları zâyi' olmuştur.

² "... biri dahî Hacı İvaz Paşa'dır ki üç bin akçe timar sipahisi iken sâdk-i güftâri ve emânet-i girdgârı ve selâmât-i etvari ile ileri gelmiştir; nice pâye kat'edip Bursa subaşı olduktan sonra vezâret verilmiştir..." (*Künhâ'l-ahbar*, c. V, s. 182).

kendisini h. 814 (1411) tarihinde, Vilâyet-i Dânişmendiye mülkatından Tokad'ın Kazâbâd (Kazova) nahiyesinde subaşı olarak görmekteyiz³. Şu hâlde, bu tarihten evvel hacca giden İvaz Paşa, Çelebi Mehmed'in Amasya sancak beyi bulunduğu sırada ve Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki saltanat mücadelelerinde, subaşı⁴ olarak Çelebi'nin maiyetinde bulunmuştur. Her hâlde Ankara muharebesinde de, Âli'nin yazdığı üzere, timarlı sipahi veya timarlı sipahilerin mintaka zâbiti olan subaşı olarak hizmet etmiştir.

Hacı İvaz Paşa, Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki mücadelenin sonlarına doğru, subaşılıkla Bursa muhâfîzîğinde bulunmuştur⁵. Bu sırada, Çelebi Mehmed Rumeli'de biraderi Müsa Çelebi ile son mücadelesini yapıyordu (816=1413).

Hacı İvaz Paşa Bursa muhâfîzi iken Karaman-oğlu'nun Bursa'ya taarruzu: Müsa Çelebi, biraderi Süleyman Çelebi'ye galebe edip Edirne'de hükümdarlığını ilân ettikten sonra bütün saltanat mücadelelerinde parmağı olan Bizans imparatorundan intikam almak için İstanbul üzerine yürüyerek burasını karadan muhasara etmiştir. Bunun üzerine İmparator Manuel, Anadolu tarafında bulunan Çelebi Mehmed'e yardım için onu dâvet etmiş ve İstanbul'a gelen Çelebi Mehmed, Müsa Çelebi üzerine yürümüştü. Yıldırım'ın iki oğlu arasındaki bu mücadele esnasında durumu müsaïd gören Karaman-oğlu Mehmed Bey, Osmanlı topraklarına

³ Fâtih Kütüphânesinde 3643 numarada *Kitâbü'l-hidaye fi't-tib* ismîle kayıtlı *ابن يكير ربیع بن احمد الا خون البخاري* tarafından Emir İsfehsalar İnanç Yabgu olup Alp Tuğrul Bey Ebi'l-muzaffer Gazi bin Ebi'l-Kâsim'in kütübhânesi için 510 muharreminde (1116 m.) Devin şehrinde (Azerbaycan hududu müntehâsında Erran taraflarında Tiflis'e yakın bir kasaba: *Mu'cemü'l-büldan*, III, 112) istinsah edilmiş olan bu kitabın istinsah tarihinin altında 20 şevval 814 (4 Şubat 1412) de Kazâbâd: subaşı: Hacı İvaz Paşa'nın elinde bulunduğuuna dair şu kayıd vardır. (varak 272 b.):

1 صاحبه ومالكه حاجى عوض بن اخى بايزيد على عنهم 2 المشهور بصواباشى الحضر
دانشمندى من ناحية 3 قازآباد تحرر فى عشرين شوال لسنة اربع عشر وثمانين

⁴ *Aşik Paşa-zâde Tarihi*, İstanbul 1832, s. 55; *Oruç Beg Tarihi*, (Babinger neşri), s. 42; *Behîşî*, hususi kütüphanemizdeki nûsha, s. 49; *Lütfi Paşa Tarihi*, s. 68; *Tâcü't-tevarîh*, I, 274; *Künhü'l-ahbâr*, V, 182; *Sâhâ'ifü'l-ahbâr*, III, 383 ve diğerleri birbirlerinden naklen Hacı İvaz Paşa'nın Bursa subaşı Bursa muhâfîzi, Bursa zâbiti olduğunu kaydetmektedirler.

taarruz etmiş ve evvelâ Çelebi Mehmed'in müttefiki bulunan Germiyan-oğlu Yâkub Bey'in arazisini işgal ve Kütahya'yı zabit ile yaktıktan sonra Bursa üzerine yürümüştü (816=1413). Bu tarihte Bursa muhâfîzi bulunan Hacı İvaz Paşa, Osmanlı tarihlerinde tafsîlî ile malûm olduğu üzere, şehri işgal eden Karaman-oğlu'na karşı kal'eyi bir aydan ziyade müdafaa etmiş, yaralanmış, türlü tedbirler ile müdâfaada sebat göstermişti. Ancak Çelebi Mehmed tarafından, Müsa'nın cenazesinin Çekirge'ye getirilerek Murâd-ı Hudâvendigâr türbesine defnedilmekte olduğunu haber alan Karaman-oğlu⁶, muhasarayı kaldırıp Bursa'yı da yaktıktan sonra Karaman'a dömüştü⁷.

Tarihler, Hacı İvaz Paşa'nın bu hizmetine karşılık vezir olduğunu yazmaktadır. Maamafih bu vezaretinin tarihi malûm değilse de, Çelebi Mehmed zamanında vezir bulunduğu muhakkaktır. Bu hükümdar zamanında birinci vezir ve aynı zamanda beylerbeyi olarak Amasyalı Bayezid Paşa'yı, ikinci vezir olarak Çandarlı-zâde İbrahim Paşa'yı üçüncü vezir olarak da Hacı İvaz Paşa'yı görmekteyiz.

Çelebi Mehmed'in ölümü ve Mustafa Çelebi vak'asında Hacı İvaz Paşa'nın rolü: Çelebi Sultan Mehmed, Edirne'de nûzilden hasta düşüp hayattan ümidi kesince, Limni adasında nezaret altında tutulan biraderi Mustafa Çelebi'nin saltanat iddiası ile Bizans imparatoru tarafından ortaya çıkarılacağını düşünerek⁸

⁵ Müsa'nın cesedinin, Çekirge'ye geldiğini haber alan Karaman-oğlu, hemen oraya giderek, evelve şahsını tanıdı: Musa Çelebi'nin yüzünü açtırap görmüş ve bunun bir hile olmadığını anlayarak Çelebi Mehmed'in gelmesinden korkduğu için, geldiği yerden arkasının kesiilmiş olması ihtimaline mehnî, yolunu değiştirdip Kirmasti (Mustafa Kamal Paşa) tarafından Hamid ili'nden geçerek Konya'ya gelmiştir.

⁶ Âşık Paşa-zâde (s. 85) muhasaranın otuz bir gün; Hoca Sâdeddin Efendi (*Tâcü't-tevarîh*, I, 275) otuz dört gün, Münecceimbâşı (III, 380) kırk gün ve Âli (V, 175) otuz iki gün süredüğünü yazmaktadır. Makrîzî, 816 senesi vekayî' arasında, Karaman-oğlu Mehmed Beyin Bursa'yı muhasara edip tam zaptedeceği sırada Emir Müsa'nın katlini duyuncu memleketine çekildiğini kaydeder.

⁷ Yıldırım Bayezid'in oğullarından Mustafa Çelebi'nin Ankara muhârebesinde kaybolduğu zannedilmiş, fakat hâl böyle olmayıp Timur tarafından Semerkand'a götürülmüş idi. Timur ölünce Mustafa Çelebi Anadolu'ya dönmüş, bir müddet Niğde taraflarında Karaman-oğlu ülkesinde kalmış, sonra Bizans imparatorunun yanına giderek biraderi Çelebi Mehmed'e karşı kendisine yardım edilmesini istemiştir; imparator, Mustafa Çelebinin Osmanlı mülkünde hissedar olmasından dolayı ona da bir hisse verilmesini istemek üzere Edirne'ye bir hey'et yollamış ise de, teklifi

acele, Amasya sancak beyi bulunan büyük oğlu Murad'ı Edirne'ye davet etmek üzere adam göndermiş ve Bizans kaynaklarına göre diğer iki oğlunun da, saltanata geçen oğlu tarafından katledilmesi için Bizans imparatorunun yanına gönderilmesini vasiyet etmişti⁸.

Şehzâde Murad gelmeden evvel Çelebi Sultan Mehmed, 824 cemaziyelevvelinde (mayıs 1421) vefat etmiş ve keyfiyetin şuyu' bulmaması için sıkı tedbirler alınmıştır. Bütün geçitler tutulmuş, pâdişah hayatı imiş gibi işler görülmüyordu. Aradaki dostluğun te'yidi için imparator tarafından Edirne'ye gönderilese sefâret heyetinin gelişti Çelebi Mehmed'in hastalığına tesadüf ettiğinden gelen heyet görüşmek üzere pâdişahın iyi olmasını bekliyordu; fakat heyetin gelişinden üç gün sonra, Sultan Mehmed vefat etti. Bu kadar sıkıya rağmen Bizans heyeti reisi pâdişahın ölümünü haber almış ve hemen durumu bir kaç koldan imparatora bildirmek üzere adamlar çıkarmıştı. Lâkin yolların tutulmuş olmasından dolayı bunlar İstanbul'a gelemediyerek Edirne'ye edönmüşlerdir. Heyet başkanı Leondari, nihayet Mora'dan deniz yolu ile imparatora haber ulaştırmağa muvaffak oldu⁹. Memleket dahilinde Çelebi Sultan

Çelebi Mehmed tarafından kabûl edilmemiştir. Bunun üzerine kendi hisabına bir kazanç temin isteyen İmparator Manuel, Mustafa Çelebi ile anlaşarak, hükümdar olduğu takdirde Osmanlı ülkesinden bâzı yerlerin kendisine terkedilmesini temin ettikten sonra, Mustafa Çelebi'yi Eflâk yolu ile Rumeli'ye gönderdi. Mustafa Çelebi'nin Nîgebolu sancak beyliğindedeki bulunan Aydin-oğlu Cünayyd Bey ile berâber Selânik taraflarında faâliyette bulundukları, Çelebi Mehmed tarafından haber alınınca hemen o tarafa giderek Mustafa Çelebi mağlûb edildi. Mustafa Cünayyd ile berâber Selânik kaleşine kaçı. Selânik'i muhâsara eden Mehmed Çelebi, Mustafa Çelebi'nin kendisine teslimini Bizana välişinden istemiş ise de, váli imparatorun müsâadesi olmadan veremeyeceğini beyân ile vaziyetten Manuel'i haberدار etmiştir; Manuel kendisine iltizâ edenlerin teslim edilemeyeceklerini, fakat pâdişah etmiştir; Manuel kendisine iltizâ edenlerin teslim edilemeyeceklerini, fakat pâdişah hayatta oldukça onu salivermeyeceğini beyân ile söz verdiginden, Çelebi Mehmed, daha ileri gitmiyerek bu tekli kabûl edip, Mustafa Çelebi'nin iâsesi için her sene imparatora üç yüz bin akçe vermeği kabûl etmiştir. İşte bundan dolayı, yaşamaktan ümidi kesen Çelebi Mehmed, ölümünden sonra Mustafa Çelebi'nin saliverileceğini düşünerek bunun önemini almak için oğlu Murad'ın acele Edirne'ye getirilmesini emretmiştir.

⁸ Frances, Mirmiroğlu tereümesi. Filhakika imparator, cü'lusu üzerine II. Murad'la anlaşmak için, babasının vasiyeti gereğince iki şezadenin kendisine gönderilmesini istemesi Çelebi Mehmed'in vasiyetinin doğru olduğunu gösteriyor. (Dukas, Bonn tab'¹, s. 127).

⁹ Frances, Bonn tab'¹, s. 113.

Mehmed'in ölümü, şehzâde Murad'ın Amasya'dan Bursa'ya gelmesine kadar kırk gün gizli tutulmuştur¹⁰.

Bu müddet zarfında, Haci İvaz Paşa'nın tedbîri ile pâdişahın Karaman üzerine seferi vardır denilerek kapı-kulu askeri hemen Anadolu tarafına geçirildi¹¹. Murad'ın Bursa'ya gelmesini müteakib Çelebi Mehmed'in vefatı İlân edildi ve bütün devlet erkâni Bursa'ya geldiler. Tahmin edildiği gibi, imparatora mühim arazi terketmeği kabûl eden Mustafa Çelebi ise, Limni adasından Gelibolu'ya çıkışarak, hükümdarlığını İlân eylediğinden, bütün Rumeli beyleri kendisinin etrafında toplandılar. Mustafa Çelebi Edirne'ye giderek tahta oturdu. Diğer taraftan Sultan Murad'ın üç veziri Bayezid, Çandarlı-zâde İbrahim ve Haci İvaz Paşalar ilâ beraber, tecrübe ve nâmdar beylerden meşhur Kara Timurtaş Paşa'nın üç oğlu Oruç, Ali ve Umur Beyler de divana alındılar. Bu esnada imparator ile anlaşmak istenildi ise de, oğlu ve saltanat şeriki Yuannis, Mustafa Çelebi'ye taraftar olduğu için, Murad'ın teklifi reddolundu.

¹⁰ Edirne sarayında vefat eden Sultan Mehmed'in cesedi kırk gün sarayda saklandı, ölümünü dört kişiden başka kimse bilmiyordu; bilenler Bayezid ve İbrahim Paşalar ile iki hekim idi. Bunlar her gün saraya gidip geliyorlardı, güya tedâvi için ilaçlar getiriyorlar ve bu şübhâ uyandırmak istemiyorlardı. Hekimler cesedi tahnit ettiler ve kefenelerdi; hayatı imiş gibi yatağa yatırdılar. Bu işlerin kâffesi iki vezir ile saray hademeleri tarafından yapılyordu ve bu saray hademeleri hiç dışarı çıkmıyorlardı (Dukas, s. 122) Oruç Bey (s. 46) ve Aşık Paşa-zâde (s. 96) kırk bir gün; Tâcü't-tevarîh (I, 304) ve Müneccim-bâşı (III, 335) ve Hayrullah Efendi (VI, 93) kırk iki gün ve Hammar (Atâ Bey tercümesi, I, 144) kırk bir gün vefatının gizli tutulduğunu yazarlar.

¹¹ "Haci İvaz ayıttı: kulu hep maslahata gönderelim kapu hâli kalsın andan sonra tedâriki ederiz dedi. Divan ettiler pâdişahımız Izmir-oğlunun [bu, Karaman-oğlu olacak; çünkü İzmir-oğlu Cüneyd, Mustafa Çelebi ile berâber o tarihte Limni'de göz altında bulunuyordu] üzerine gider kulum varsun Anadolu leşkeri ile ve beyler-begile Biga'da buluşsun dedi" Aşık Paşa-zâde, s. 94). Behiştî, İbrahim Paşaların ittifak edip, pâdişahın İzmir-oğlu üzerine Anadolu beyler-beyini me'mûr ederek yeniçerinin ona iltihâki için Biga tarafına geçmelerini bildirdiler, diyor (s. 55).

Çelebi'nin vefatından şüphelenen yeniçeriler pâdişahi görmek istemişler; hasta döşeğinde yatırmış gibi ileri gelen ocak ağalarına tahnit edilen cesed gösterilmiş. Görenler pâdişahın hasta olduğunu inanmışlar. Fakat etraftan ölüm hakkında dedikodu başlayınca Haci İvaz Paşa'nın tavsiye ve tertibi üzere, pâdişahımız İzmir-oğlu'nun [Karaman-oğlunun olacak] mûdâfaası için Bursa'ya azîmete niyet etti, lâkin za'fiyeti sebebiyle taht-ı revanla gitmek istediler; ancak yakınlarından bir kaç kimesne bulunup asâkir giruden gelmek emrolundu denilip bu tedbir ile Edirne'den Bursa'ya naklı ve tahvil edilip türbesine gönderildi (*Hesât Behîst*).

Bu vaziyet karşısında, II. Murad, Rumeli'ye Mustafa Çelebi üzerine kuvvet göndermek isteyince, vezir İbrahim Paşa ile Hacı İvaz Paşa, tahakkümünden usandıkları Bayezid Paşa'nın hem veziriäzam ve hem de Rumeli beylerbeyi olması sebebiyle, onun gitmesini tavsiye ettiler. Timurtaş Paşa-zâdeleri ise bu mütalâaya itiraz ettiler ve herkesin Mustafa Çelebi'yi Rumeli'de hükümdar tanımaması, yanında kuvvet bulunması sebebiyle ona mukabele için bizzat pâdişahın gitmesini ileri sürdürlerse de, İbrahim ve Hacı İvaz Paşalar ağır basarak yine Bayezid Paşa'nın gönderilmesine âmil oldular¹². Bayezid Paşa, Boğaziçi'nden Rumeli tarafına geçip Sazlıdere mevkî'ında Mustafa Çelebi, kuvvetleriyle karşılaştı; fakat, maiyeti kuvvetlerinin karşı tarafa geçmeleri üzerinde kendisi de dehalet etti ise de, itimad edilemediğinden katlolundu. Bundan sonra, Mustafa Çelebi, ordusu ile Gelibolu'dan Anadolu sahiline geçti ve Bursa'da bulunan Sultan Murad üzerine yürüdü. Sultan Murad, amcasını Ulubad nehri önünde karşılamak için, Bursa'dan hareket etmiş ve köprü-başını işgal ederek geçidi kesmişti, zâten köprü de tahrîb edilmişti. Mustafa Çelebi'nin kuvveti çok olduğu gibi maiyyetinde Evrenuz, Mihal ve Gümlü oğulları ile Turahan Bey gibi tecrübeli ve ünlü akıncı kumandanları dahi vardı.

12 Bu hususta Âşık Paşa-zâde şöyle diyor: « *Ba beyler Bayezid Paşa'ya aygitilar* : Rumeli beglerbegisin şimdige değin balını sen yedin var artınsın da sen söndür... » (s. 96); Behîstî ise şunları yazıyor: “ *Hacı İvaz Paşa ile İvaz Paşa* söyle münlâsib gördüler ki *Bayezid Paşa'yı* mukabeleye *Rumeli*'ne geçireler; zira hem vezir-i âzam ve hem melikü'l-ümerâ [beyler-beyi] sultanı muazzam idi; Rumeli halkı ekser kendi dikmesidir. Amma *Oruç Paşa*, karındaşlarile bu tedbir saib deyu kabûl etmeyeip dediler ki eger galan eger gerçek halk-i âlem âl-i -Osmana itikad ettiller; ganında banca leskeri dahi var, ana mukabeleye yine pâdişah gerek daima bâtila hak mukabildir. Amma cemî'i hall ü akd-i umûr-i memleket ve kazayag-i mesâlih-i saltanat *Ibrahim Paşa* ile *İvaz Paşa'ya* müfevez olup itimâd-i külli anların regine menut olduğu için meclis-i müşâverette zâhiren anların regi nüstasveb göründü (s. 57). *Tâcü'l-tevarih*, meşverette *Ibrahim Paşa* ile *Hacı İvaz Paşa'nın* hasedi muktezası ile Rumeli ümerâsının *Bayezid Paşa* ile aşinalıkları sebebiyle anı düşman ağızına attıklarını yazıyor (I, 307); Âli, (V, 193) 'de, *Ibrahim* ve *Haci İvaz Paşaların* şecâat ve bahadırılıkta hissedar olmadıkları için — bu mütalea *Ibrahim Paşa* hakkında varid ise de, *Haci İvaz Paşa* için değil — rahatlarını bozmak istemediklerinden dolayı *Bayezid Paşa'yı* ileri sürdürüklerini yazıyor. Hammer, *Tâcü'l-tevarih*'in mütaleasını kabûl ediyor. Diğer nakiller de aşağı-yukarı anyidir.

Bütün bu kayıdiardan Bayezid Paşa'nın gitmesini ileri sürmek suretiyle arzularına muvaffak olmuşlardır; pâdişâbin gitmemesi kabûl edilince Rumeli beyler bevisi olan Bayezid Paşa'nın gitmesi tabîî idi.

Sultan Murad bu akıncı beylerini, kendi tarafına döndürmek için evvelâ Timurtaş Paşa oğullarının tavsiyeleri ile Musa Çelebi'nin hükümdarlığı zamanında beylerbeyi olup sonra Çelebi Mehmed tarafından —ölümünden az evvel— Tokat'da habsedilmiş bulunan Mihal-oğlu Mehmed Bey'i kendi faaliyete geçirdi. Büyük şöhret sahibi olan Mihal-oğlu Mehmed Bey, Mustafa Çelebi yanındaki akıncı beylerini Sultan Murad tarafına celbetmeye çalışırken, Hacı İvaz Paşa da, Gölbaşı mevkî'sinde bulunarak Mustafa Çelebi kuvvetlerinin Bursa tarafına geçmesine mânî' oluyordu.

Hacı İvaz Paşa müdebbir bir kumandan olduğu kadar, harp oyunlarını ve düşmanı oyalamayı da bildiği için, Mustafa Çelebi'nin akıl hocası olan Aydin-oğlu Cüneyd'i şehzâdenin yanından ayırmak üzere Cüneyd'e bir mektup göndermiş¹³; aynı zamanda sadakatinden bahs ile Mustafa Çelebi'ye de bir mektup yollamıştı¹⁴. Hacı İvaz Paşa bir taraftan, Sultan Murad'ın yüksek hâkimiyetini tanımak şartile eski beyliğinin verildiğine dair berâti gönderirken; diğer taraftan Mustafa Çelebi'ye, Cüneyd'in Murad tarafına geçeceğini, Rumeli beyleri ile akıncı ve topçularının Mihal-oğlu'nun tahrikiyle Sultan Murad ile ittifak ettiklerini ve Sultan Murad kuvvetlerinin Gölbaşı mevki'sinde taarruza geçip kendisini yakalayaçıklarını bildirdi. Bu esnada Mihal-oğlu Mehmed Bey de, nehrin iki sahilinde, Rumeli akıncı beyleri ile söyleşerek, onları Murad tarafına geçmeye hazırladı; Her ne kadar Mustafa Çelebi bilâhire bu görüşmelerden haberdâr oldu ise de, neticeyi ve kararı öğrenmemisti¹⁵.

¹³ Behiştî, Cüneyd'e giden mektûbun Timurtaş Paşa oğulları tarafından yollandığını yazıyor (s. 58); *Tâcü't-tevarîh*'de (I, 212) Behiştî'yi te'vid ediyor.

14 Hacı İvaz Paşa meç'üle [sahte hükümdar Mustafa Çelebi'ye] bir mektub yazıp arzı ubûdiyet ve meveddet eyleyip demiş ki, zinhar sultanı Cihandar [yâni Mustafa Çelebi] Rumeli beylerine ve topecularına itimad eylemeye; hüsûsa Mihal oğlu geleli cemi'si sultanımdan yüz çevirmiştir hattâ ahd ü peyman edip Sultan Murad ile mûrâsele eyleyip mektublaştılar; salan gece gölün silan mahallinden dolaşıp Sultan Murad sizi şebhün edecek; Rumeli beyler-beyi sizî ve İzmir-oğlu Cüneyd Bey'i tutup kayd u bend ile götürmeleri gerek; gâfil olmayasın, inşallah benim yalanım, gerçegim ayağınız toprağına rayin-i dalle şehâdetiyle malûm olsa gerek galaz ve şedad ile imanlar eyledi. (Behîstî, s. 59); *Aşik Paşa-zâde Tarihi*, s. 98; *Hayrullah Efendi Tarihi*, VII, 42-44.

¹⁵ *Aşik Paşa-zâde Tarihi*, s. 98.

Cüneyd berati alınca, ansızın Mustafa Çelebi ordusundan ayrılarak, İzmir tarafına gitti. Hacı İvaz Paşa da, Mustafa'ya mektubunda bildirdiği yerde bir gece baskını yaptığından, Mustafa Çelebi, mektubun sihhatine inandı. Bundan başka Rumeli akıncı beylerinin dahi Sultan Murad tarafına geleceğini haber alınca, yakalanmaktan korkarak az bir kuvvetle kaçtı. Hacı İvaz Paşa, nehrin karşı tarafına geçerek Mustafa Çelebi'nin karargâhını işgal etti; Ulubad köprüsü acele yapilarak Mustafa Çelebi takib olundu; nihayet Kızıl Karaağaç Yenicesi'nde yakalanıp Edirne'ye getirilerek orada öldürüldü (825 = 1422). Bu hâdiseden sonra Sultan Murad tarafına geçmiş olan akıncı beyleri, pâdişâha biat etmek istedilerse de, vezîriâzam Çandarlı-zâde İbrahim Paşa bunların cezalandırılmalarını söyledi; fakat, Hacı İvaz Paşa ile Mihal-oğlu Mehmed Bey'in ricaları üzerine afvedildiler¹⁶. Mustafa Çelebi işi, İstanbul muhâsarâsı, Küçük Mustafa Çelebi isyâni, Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in tecavüzü ve mağlûbiyeti gibi biribirini takib eden vak'alardan sonra unutuldu. Diğer taraftan Timurtaş Paşa oğullarının birer vazife ile divandan uzaklaştırılması¹⁷ ve Lala Yörük Paşa'nın ehemmiyetine mebni sancak beyi olarak Amasya'ya gönderilmesi üzerine divanda Çandarlı-zâde İbrahim Paşa veziriâzam, Hacı İvaz Paşa da ikinci vezir olarak kaldılar. Şimdiye kadar müttefikan hareket eden iki vezir arasında bu tarihten itibaren nüfuz rekabeti baş gösterdi. İvaz Paşa, Çelebi Mehmed zamanından beri en tehlikeli anlarda gösterdiği gayret, sedakârlık ve tedbirindeki isabetleri dolayısıyle hâkim bir tavır takınmıştı. Veziriâzam İbrahim Paşa ise devletin kuruluşundan beri hizmet eden bir âileyeye mensub olup kendisi ilmiye sınıfından yetişmiş ve isabetli müttâlâları ile mevki almış olduğundan, işlerine kimseyi müdahale ettiirmiyerek pâdişâh üzerinde müessir oluyordu. Meşhur âlim Molla Fenârî (Şemsüddin Mehmed) Efendi de Hacı İvaz Paşa'ya aleyhdârdı¹⁸. Bu sebeble iki taraf arasındaki münaferet şiddetlendi. Bu

¹⁶ "İbrahim Paşa eydür, cemi'sin bunların kırmak căizdir; Hacı İvaz Paşa eydür, kırmak căiz değildir; anıncıkim bunları İsmiroğlu fesâda verdi; zira bunlar bilmezlerdi anın durmıyacağın" (Âşık Paşa-zâde, s. 93). Bâhiîti, Hoca Sâded-din ve Müneccim-bâşı da aynı mütâlâyayı kaydediyorlar.

17 Timurtas Paşa-zâderlerin üçünün birden divandan uzaklaştırılmaları, Sultan Murad'ın bizzat, Mustafa Çelebi üzerine gitmesini söylemelerinden ileri geldig tahmin olunabilir.

¹⁸ *Sakızlık tercümesi*'ndeki hikâyeye göre, Molla Fenâri'nin gözleri görmez.

münaferet sebebile belki de bir suikastten çekindiği için Hacı İvaz Paşa divana gelirken kaftanın altına zırh giymeyi adet edinmişti. Aleyhdarları, bunu suikast tertibine atfederek pâdişaha ilkaatda bulundular. Rivayete göre, Hacı İvaz Paşa, divanda bulunduğu sıradaveyahud haricde Pâdişahla at üzerinde gezerken¹⁹ Sultan Murad, İvaz Paşa'nın kaftanının üzerine elini koyup, "bunun altında ne vardır?" diye sormuş; Hacı İvaz Paşa da, "askerden emin olmadığım için üstüme zırhlı elbise giydim" diye cevap verince, aleyhinde söylenenlerin doğru olduğu zannı hâsil olarak vezirlikten azlolunup gözlerine mil çekilmiştir (827 = 1424)²⁰.

olmuş. Bunu duyan Hacı İvaz, "Benim gözlerim görürken anın gözleri yumulup, yâni vefat edip, cenâze namâzını kılmak isterim" demiş. Bunu duyan Molla Fenârî müteessir olmuş, "Allâh'a niyâz ederim ki söylediğî ber-aks olsun ve benim hâkimde tahmin ettiğî anın başına gelsin" demiş. Bir müddet sonra Molla Fenârî'nin gözleri açılarak Hacı İvaz Paşa'nın gözlerine mil çekilmiş ve vefatında da cenâze namâzını Molla Fenârî kılmış (s. 51-52). Hikâyenid hakikat olup olmadığı meselesi bertaraf, her ikisinin arasında darginlik olduğu muhakkaktır.

¹⁹ Tâcü'l-tevâdîh, Hacı İvaz Paşa'nın kaftanı altına zırh giyerek divan gelliğini yazıyor (I, s. 319). Neşri ve ondan naklen Hayrullah Efendi, vüzerden Halil Paşa [İbrahim Paşa olacak] kendine rakip ittihâz ettiği İvaz Paşa'nın öteden beri aleyhinde olduğundan, bu def'a dahi, asker ile ittifakı vardır, hattâ kaftanı altında silâh taşımağı âdet eyledi; icabında istimâl etmek için daimâ hâzır ve amâdedir, diye İvaz Paşa'yı bir çok gayz ve nifak etmişlerdi; hazret-i pâdişah dahi müneffai ve mugberü'l-hatir olup bir gün berâberce atla gezerlerken Hacı İvaz Paşa'nın kaftanının üzerine elini sokup, Paşa kaftanının altında ne vardır deyince, bazı askerlerden emin olmadığını söylemiştir (VII, s. 54). Hammer, Hacı İvaz Paşa'nın ordu ile gizli münâsebette bulunarak sultanatı gasbetmek istediği ve bunun pâdişaha haber verilmesi üzerine, Murad'ın Hacı İvaz Paşa'nın göğüsünü yoklayarak zırh giymiş olduğunu anlayıp sehebin sorması üzerine, Hacı İvaz'ın cevap bulamıyrak, gözlerine mil çektidğini yazıyor (Atâ Bey tercümesi, II, 176). Hacı İvaz Paşa'nın kaftanının altına her ne sebebe mebnî ise zırh giydiği bizim tarihlerin kaydından anlaşılıyor ise de, Hammer'in kaydı gibi bunun sultanatı elde etmek için olamayacağı Osmanlı vekayı'ını tedkik edenlerce malfûmdur.

²⁰ *Tâcü'l-tevârih* (I, 819), Müneccehim-bâşı (III, 342) ve Hammer (II, 178) ile Hayrullah Efendi (VII, 54)'in kayıtlarından, bu hâdisenin ikinci Muradîn, Safranbolu taraflarından Osmanlı hûdudunu tecâvüz eden İsfendîyar Bey üzerine yaptığı seferi müteâkip vukûa geldiği anlaşılıyor ki, 1423 veya 1424 senelerine rastlar. Müneccehim-bâşı, İsfendîyar Bey seferinden Bursa'ya dönüşü müteâkib hasedlerin nifakile gözlerine mil çekildiğini yazarsa da, nifakın ne olduğunu beyân etmiyor. Oruc Bey (s. 48), Küçük Mustafa Çelebi isyânını bastırıldıktan sonra, dönüste İvaz Pâsa'nın gözlerini çıkarttığını beyân ediyor (827=1424 senesi).

Hacı İvaz Paşa'nın vefatı: İvaz Paşa son senelerini Bursa'da geçirdi ve 9 zilka'de 831 (20 Ağustos 1428)'de, bu şehirde salgın hâlinde bulunan tâuna mübtelâ olarak vefat edip Pınarbaşı mevkî'sinde «Kuzgunluk» tarafındaki hazireye defnolundu²¹.

Kabir kitâbesi aynen şöyledir²².

Baştaşının dış kitâbesi:

من دار الفنا الى دار البقاء
الموت كأس وكل ناس شاربوا²³

ذل النبي صلى الله عليه وسلم
المؤمنون لا يعون بن يتلقون

Baştaşının iç kitâbesi :

عجّبت لمن بني القصور والقبر منزله [داخله]
عجّبت لمن طلب الدنيا والموت طلبه [طالبه]
عجّبت لمن يزاح في الدنيا والحياة مركبة²⁴

Ayak taşının dış tarafi kitâbesi:

قدوة ووزراء في العالمين صاحب
السيف والقلم باسط الكف²⁵

توفي المرحوم المنور السعيد الشهيد
الامير الكبير والقرم بالخير والخطير

²¹ Neşri ve ondan naklen *Tâcü'l-tevârîh* (I, 315), Solak-zâde (s. 163), Müneccim-bâşı (III, 349), Belîğ (*Güldeste-i riyâz-ı irfân*, s. 65) ve Gazzî-zâde Abdüllââtîf (*Ravâzâtü'l-müflîhâن*) İvaz Paşa'nın 832 (1420)'de vefat ettiğini kaydedelerlerse de, Halim Bâkî Kunter tarafından fotoğraf, metin ve tercümesi neşredilen kabir kitâbesinde (bk. *Kitâbelerimiz I*, *Vakıflar Dergisi II*, Ankara 1942, 439–440), metinde zikrettiğimiz 9 zilka'de 831 tarihi münâderidir.

²² Bu kitâbe ve tercümleri, Halim Bâkî Kunter nesri, mahallindeki tedkika-tümiz ve merhum Hasan Fehmi Turgal'ın Bursa defteri ile yaptığımız mukâbele neticesinde tesbit edilmiştir.

²³ Tercümesi: Hazret-i Peygamber, sallallâhü aleyh-i ve's-sâlem: Müminler ölmeler; belki fâni evden beka evine naklolunurlar, ölüm kâsesinden herkes içsœektir.

²⁴ Kabir insanların girecekleri bir kapıdır. Ölüm kendisini dâvet etmesine rağmen, dünyayı isteyene şâşarım. Gideceği kabir olduğu hâlde köşkler isteyene şâşarım, bindiği şey, hayat gibi inilecek bir şeyi olduğu hâlde dünyâda ferahlık umasa şâşarım.

²⁵ Bu satır, *Vakıflar Dergisi*'nde, «السيف والقلم باسط الكف والحسان» diye yanlış kaydedilmiştir. Doğrusu benim naklettigim gibidir.

Ayak taşının iç tarafi kitâbesi:

خلاصة نوع الانسان ابوالبركات
الصدر الكبير اخي بايزيد بن عوض طاب ثراه
وجعل الجنة متواهماً في تاسع من شهر ذي القعده
منبع الحسنات الحاج عوض باشا بن
سنة احادي وثمانين وعشرين²⁶ وثمانين²⁷

Bursa'da Yeşil Cami'in mimarı Hacı İvaz Paşa: Hacı İvaz Paşa, tercüme-i hâlinde bahsettiğimiz hizmetleri dolayısıyla ikinci ve belki üçüncü derecede bir vezir telâkki edilebilirdi. Ancak kendisi yalnız askerî sahada "sâhibü's-seyf" olarak yetişmiş bir vezir değil, aynı zamanda kalem sahibi ve Bursa'daki Yeşil Cami'in plânlarını ve hesaplarını yapmak suretiyle zamanımız tâbirince değerli bir mimar olarak görmekteyiz ki²⁸, bunu Ulu Cami'in tak kapısının üzerindeki bir kitâbenin sağ ve solunda iki satır üzerine hâkkedilmiş şu kitâbe de göstermektedir:

رافق وناظمه ومتقن قوانينه اقل خدم باني
حاجي عوض بن اخي بايزيد غفرانهما

Bu kayıddan Yeşil Cami'in hesaplarını yapan ve onu tanzim eden ve esaslarını tesbit eden zâtin, pâdişahın (Çelebi Sultan Mehmed'in) en âciz kulu Ahî Bayezid oğlu Hacı İvaz olduğu anlaşılmaktadır²⁹.

²⁶ Hacı İvaz Paşa'nın vefatını, bilmünâsebe *Kitâbler* isimli eserimin birinci kitabında (s. 40), bir sene sonra yâni 832 tarihi olarak göstermiştim. Merhûm Hasan Fehmi Turgal'da aynı tarihi koymuştu; buna da sebeb bu tarih kısmının duvara gelip okunmaması idi. Sonradan *Vakıflar Dergisi*'ne kitâbelere toplanırken kitâbeye rastlayan kısmın duvarı yıktırılarak taşı iyice okuyup fotoğrafı de alındıktan sonra duvar tekrar yapılmış ve bu suretle yanlışlık tashih edilmiştir.

²⁷ Said, şehid, emir-i kebir, hayırlı, hatırlı vezirlerin muktedâsı, kılıç, kalem ve hesap sahibi, insan nev'iinin hülâsası, bereketlerin babası, iyiliklerin menbâsı olan sadr-i kebir Ahî Bayezid b. İvaz'ın oğlu Hacı İvaz Paşa—Allah her üçünün yâni baba oğul ve dedenin makamlarını cennet etsin—831 senesi zilka'de ayının dokuzuncu günü vefat etmiştir.

²⁸ Hacı İvaz Paşa'nın Yeşil Cami'in mimarı olduğunu müdellel olarak ilk def'a isbâta kalkan ve bu husûsta bir yazı neşreden Maarif Vekâleti Kütübhaneler müdürü merhûm Hasan Fehmi Turgal'dır.

²⁹ Rahmetli Hasan Fehmi Turgal, *Türkiyat Mecmuası*'nda (II, 393-401) *San'at tarîhimize did bâzi notlar* başlığı altında neşretmiş olduğu bir makalesinde Yeşil Cami'in kapısı üzerindeki arapça kitâbeyi şu suretle türkçeye çevirir:

Besmeleden sonra «ساني»-i ifritatin eser-i san'ati, kudret dökmeçisinin döktüğü

Hacı İvaz Paşa'nın güzel san'atlarla olan alâka ve münâsebeti *Âşık Paşa-zâde Tarihi*'ndeki bir fikradan da anlaşılmaktadır. Âşık Paşa-zâde, Âl-i Osman kapısında çini evâni ile şolen, yâni ziyafet çekmek âdetini Hacı İvaz Paşa'nın ihdas ettiğini ve başka memleketlerden san'at ve hüner sahiblerini onun getirdiğini beyan etmektedir.³⁰ Mustafa Çelebi'nin Bursa üzerine yürüdüğü sırada Sultan Murad tarafından yıktırılan Ulubad köprüsünü Mustafa Çelebi'nin kaçmasından nonra Hacı İvaz Paşa tekrar yaptırmıştır.³¹ Hacı İvaz Paşa, Edirne'de bulunduğu sırada Delikli-kaya mevkî'inde Tunca suyu ile şehrle su vermek için nehir kenarına kuyular kazdirmış ise de her hangi bir sebeble arzusuna muvaffak olamamıştır.³² Hacı İvaz Paşa'nın Edirne'de kal'e dahilinde tır sarayı

bu bedî'a yâni şu binâ-yi kerim, cennetü'n-naîm nûshalarından biridir. Bîz onu takdir-i aziz ile istinsah etdik. Ukbâ ravzalarından bir ravzadır, bîz onu dûnyâ çîçekleriyle nesc-eyledik. Bu eser aktîr-i âleme karşı gururundan salındı, bütün şehirler bunun içîn birbirine girdi. Emsâlini, felek-i devvâr devre başlayalı hîç bir yer için lütî etmedi.» «Eserin râkımı, nâzımı, kanunlarının mukânnen ve mü'essisi bâniâsinin âcîz hâdimi Ahî Bayezid oğlu Hacı İvaz'dır.» müteâkiben, kitâbenin son kısımlarını tâhilîle girişen, makale sâhibi aşağıdaki mutâlâ'yı ileri sürmektedir: «Eserin râkımı, hutûtûnâ fâiddir» diyecek olursak «nâzımı» ne demek olur? «Esâsâtının müessisiyim» diyen şâhîyet bu dâvâsiyle neyi murad ediyor?... «Sâhibü's-seyfi ve'l-kalem ve'l-hisab», hiçbir şâhîyet için hakk-edilmeyen bu evsaf, boşuna degildir... Bâzı makalelerde vehattâ eserlerde... «mukanninü kavanini» terkibini paşa'nın bâzı kanunlar yapması ile tefsir ve tercüme edenlerin hatası zahîrdir. Arapçaya vukûfu olanlarca bu suretle tercüme ve tefsire asla mesâg yoktur. مَنْ قَوَّيْتَهُ دَكِي زَامِرَ بَلَى تَرَدَّدَ إِسَرَ رَأِيْدَ وَمَعْسَسِيْ إِسَاسَتِهِ دَمِكَتْ

³⁰ *Âşık Paşa-zâde Tarihi*, s. 190. Âşıkpaşa-zâde'nin, Hacı İvaz Paşa'nın başka memleketlerden getirtmiş olduğunu kaydettiği san'at erbâbindan birisinin Çelebi Mehmed'in türbe kapısını san'atkârane bir suretle yapan Tebrizli Hacı Ali b. Ahmed olması kuvvetle muhtemeldir.

Resim el-
رسُمُ السُلطانِ المُفْرُورِ مُحَمَّدِ بْنِ بايزِيدِ بْنِ مُرَادِ بْنِ اُورخَانِ بْنِ عَمَانِ — 1
Sultan el magfût Mehmed b. Bayezid b. Murad b. Orhan b. Osman.

باشارة وزید صاحب الظیر حاجی عوض بن اخى بايزىد — 2
el-Zübeyr Haci İvaz b. Ahî Bayezid.

Bu Yeşil Câmi'in mihrabının sağ tarafındaki küçük murabba' içindeki (amsâl-i üstadan-ı Tebriz) kitâbesi câmi'in inşâsi esnasında Tebriz'den getirtilen üstadlar elde ettiğini göstermektedir ki, Âşıkpaşa-zâde'nin mütalâasını te'yid eder.

³¹ Ulubad çayı üzerindeki köprüye Haci İvad Köprüsü derler ki. Haci İvaz'dan başkası değildir.

³² "Mahruse-i Edirne'de Dikili-kaya nam mevkî'de bir kuyu kazıp Tunca suyundan ol kuyuya su getirip dolapla ol suyu çekip Edirne şehrinin içine tevzi' edip yer yer çeşmeler peydâ' etse gerekti. Ol kuyuya su çıkmak olmadığı. Ol işten

vardı. Burada XV. asrin ikinci yarısında saray acemileri yetiştiriyyordu.³³

Hacı İvaz Paşa'nın kardeşleri: Hacı İvaz Paşa'nın Mansur adında bir amcası olduğu Tokad'ın Pazar nahiyesinde Beyobasi'ndaki âile kabristânında gömüldüğü malûmdur. Mevcud olan baş taşındaki kitâbe şöyledir:

توفيق المرحوم المنقول مصوّر بن عوض نور الله قبله

Ayak taşı zâyi olduğundan vefâti tarihi malûm değildir.

Hacı İvaz Paşa'nın, Hayreddin Haci Hızır ve El-hacc Şereffüddin Şey Çırak Bey adlarında iki kardeşi olduğu makâlemizin sonunda fotokopisini verdigimiz vakfiyesiyle yine kendisinin 830 cemâziyevvel ibtidâsı (= 28 Şubat 1427) tarihli Bursa'daki tesîlerine âid diğer vakfiyesinde görülmektedir. Hayreddin Haci Hızır ile kardeşi Şeyh Çırak Bey'in adları, 831 tarihli Şeyh Paşa b. Şîhâbüddin'in vakfiyesinde de vardır.

Hacı İvaz Paşa'nın evlâdi: Elimizdeki, vesika ve kabir kitâbelere göre Hacı İvaz Paşa'nın Bâli, Mehmed, Mahmud, Bekir, ve Âtâî mahlashî Ahî Çelebi adlarında beş oğlu olduğu görülüyor. Tokad'ın Pazar nahiyesinin Beyobası mevkî'inde Hacı İvaz Paşa'nın medrese, zaviye ve hamam yaptırdığı sahadaki kabirler arasında, Bâli Bey'in 856 (1452)'da ölen Ali Paşa adındaki bir oğlu ile, 866 (1461)'da vefât eden Hadice adındaki kızının kabirleri vardır. Hacı İvaz Paşa'nın Mahmud adındaki bir oğlu da babasının, bu makâlemize esas olan 22 zilhicce 827 (= 26 Kasım 1423) tarihli vakfiyesindeki şâhidler arasında:

شہد بحضور هذه الویثة ابن الواقع محمد بن حاجی عوض عن عهدهما

ibâresiyle görülmektedir. Hacı İvaz Paşa'nın Mahmud adındaki oğlu, Bursa'da Zeyniler'de câmi'in kuzey doğusunda selvi altında medfun olup tarih taşı zâyi' olmuş ve yalnız baş taşındaki:

محمد بن - حاجی عوض - پشا رحة

ferâgat edip etrafâta olan mahalle halkı ol zamandan berü ol kuyuya mezbele dökerler. Hacı İvaz hayatı demekle meşhûr olup halk içinde darb-i mesel olmuştur" (Sehî, *Tezkire*, s. 58).

³³ M. Tayyib Gökbilgin, *Edirne ve Paşa livâstı*, s. 90, 100, 119, 265.

kitâbesi kalmıştır. Mahmud Çelebi'nin Hacı Ömer adında bir oğlu olup Zeynîler'deki câmi'in kuzey bâsîsinda medfundur. Tarih taşı yoktur. Baş taşı kitâbesinde:

حاجی - عمر بن محمود - بن عوض باشا

kitâbesi görülmeyecektir.³⁴

Hacı İvaz Paşa'nın 841 mîharremi sonlarında (= 1437 haziran) genç yaşında ölen oğlu Ahî Çelebi, Pınar-bâsi kabristanında babasının yanında medfun olup girift olan kabir kitâbesi fevkâlâde güzeldir. Baş taşının dışındaki kitâbe:

ای بزده زیر خاک تو بالای نازین	نادیده دھردیده جز انسی از جهان
در برگا کرفت وجود ترا زمین	وی کنج لطف آنده بخاک روی دفون

Baş taşının iç kitâbesi:

من دار الى دار صدق رسول الله	قال النبي صلی الله عليه وسلم
المرحوم المنور السعيد الشهيد	المؤمنون لا يموتون بل ينتظرون

Ayak taşının iç kitâbesi:

طاب ثراه وجعل الجنة مثواها	الحتاج الى رحمة الله تعالى
توفى في اواخر حرم الحرام	اخي چلي بن حاجي عوض باشا

Ayak taşının dış kitâbesi:

وسكتها تحت التراب خفت	سنه احدى واربعين وثمانمائة
ايا جامع الدنيا لغير بلاغة	تجريح احداث وهن سكوت
لن تجتمع الدنيا وانت ميت	لهم اذْهَبْ وَعْدَ الْمُؤْمِنِينَ

³⁴ Edirne'de Şâh Melek b. Şâdi Bey'in meddressesinin 835 (1431) tarihli vakfîyesinin altındaki şâhidler arasında Elhâc Kemâleddin b. Elhac İvaz ismînde bir zat görülmeyecektir (vakîf kaydi, İstanbul evvel 41, s. 22). Bu acaba Hacı İvaz Paşa'nın oğlu mudur?

³⁵ Tercümesi: Ey nâzenin vücûdunu toprağa veren insan. Ey toprağa gömüldüğü gün gizlenen insan. Zaman görmüş, çok yaşamış olanlar henüz yaşarlarken bu toprak senin vücûdunu nereden tuttu da sinesine çekti?

³⁶ Sâkinleri toprak altında susamış bulundukları hâilde sükût vaziyetinde olan kabirler sana: Ey dünyayı toplayan sen de öleceğine göre dünyayı kimin için toplarsın diye fîsildarlar. Kitâbenin metin ve tercümesi, H. Bâkî Kunter tarafından, Vakıflar Dergisi, c. II, s. 440-441'de verilmiştir).

Hacı İvaz Paşa'nın oğullarından Ahî Çelebi, Atâî mahlaslı olarak tanadığımız değerli bir şâir olup, diğer oğullarının derece ve mevkî'leri hakkında bir malumatımız yoktur. Ahî Çelebi'nin yakın zamana kadar zamana kadar şâir Atâî olduğu bilinmiyordu. Sehî Tezkiresi'nde Atâî'den bahsederken: "Babası Sultan Murad Gazi'nin vezir ve müşiri olmuş, Hacı İvaz Paşa demekle mârif ve mevsufdur" demiş ise de, adını göstermemiştir.³⁷ Lâtîfi Tezkiresi de, babasının İvaz Paşa olduğunu ve Mevlid nâzımı Süleyman Çelebi'nin küçük birâderi bulunduğu kaydetmiş, fakat mahlasını zikretmemiştir³⁸. Hasan Çelebi sâdece, Atâî'den bahsediyor, babasını yazmıyor³⁹.

Maarif Vekâleti Kütübhaneler müdürü merhum Hasan Fehmi Turgal, Bursa'da bulunduğu sırada, Emîr Sultan Tekkesi'ndeki evrak arasında II. Murad zamanında tâlik hat ile yazılmış nefis bir mecmâua Atâî'nin şiirlerini görmüş. Bu mecmâuanın başındaهذه مدح سلطان مراد بن محمد خان خلد الله ملوك من كلام املح الشعرا اخي چلي بن حاجي عوض باشا طاب ثراه Klişesi okuyunca mecmâayı tedkik etmiş ve şiirlerin Atâî mahlaslı olduğunu anlayınca Atâî'nin adının Ahî Çelebi olduğunu tesbit eylemişdir⁴⁰. Tezkirelerin yazdıklarına göre, Atâî çok güzeldi. II. Murad kendisini saraya musâhibleri arasına almak istemiş; fakat Ahî Çelebi, özür dileyerek afvini istirham etmiş ve "dirîğ" redîflî bir manzume takdim etmek suretiyle kurtulmuştur. Tezkireler, bu manzumesinin yalnız bir beytini kaydetmektedirler ve o da şudur⁴¹:

Adline siginur idi zulm-i zemânened
Şimdi gücü Atâ'i'ye sultan ider dirîğ

Bu beyit Hasan Çelebi Tezkiresi'nde:

Güç görse kişi der-i sultâna azm ider
Şimdi Atâ'i'ye gücü sultan ider dirîğ

suretinde yazılmıştır.

³⁷ Sehi, Tezkire, s. 58.

³⁸ Lâtîfi, Tezkire, s. 245.

³⁹ Hasan Çelebi Tezkiresi, kütübhanemizdeki nüsha.

⁴⁰ Hasan Fehmi Bey'in gördüğü bu mecmâua Nâimî ve Cezerî-zâde'nin şiirleri de varmış.

⁴¹ Sehi, Lâtîfi ve Hasan Çelebi Tezkireleri.

Sehî Bey, Atâî'nin gayet hoş tabiatlı, nâzik, yiğit, garrâ gazelleri ve rânâ şîirleri olduğunu ve memleket-i Rum'da (Osmanlı ülkesinde) türkçe gazellerde mesel irad etmeği ibtida onun ihdâs ettiğini ve kendisinin pek güzel olduğunu beyan ediyor.

*Göz ucundan nidelim yandi Atâî dil-ü-can
Len meseldir ki yanar kuri yanında nice yaş*

Lâtifi, II. Murad devri şairleri arasında Şeyhî'den sonra Atâî'den üstün yoktur diyor. Atâî'nin, şöhretine sebeb II. Murad'a takdim etmiş olduğu "güneş" redifli meşhur kasidesidir. Buna sonra Bursali Veliyüddin-oğlu Ahmed Paşa nazire yapmıştır. Bu kaside- den bazı beyitler :

*Yine azm ü rezm kıldı server-i hâver güneş
Kim diyâr-i Hind'e çekti subh-dem leşker güneş*

*Cevşen-i atlas geyüp zerrin siper aldı ele
Çarh meydanında çekti nukre-gûn hançer güneş*

*Sol kadar döktü sipâh-i mağribîden huni kim
Eyledi hisn-i şafak burcın kamu ahmer güneş*

*Şeh Murâd ibn-i Muhammed Han kim olmuşdır anın
Râyetine Meh direfş u tablina çenber güneş*

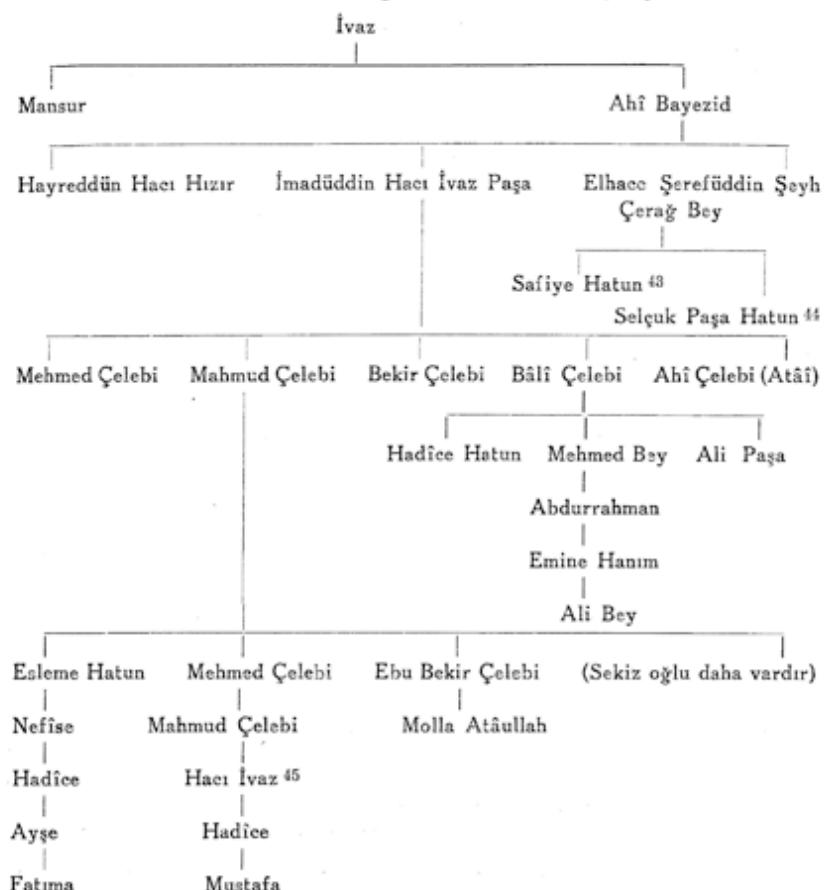
*Şâh-i vâlâ himmet ü âlî-nijad ol kim ana
Taht oldı âsumân râyet kamer efser güneş*

*Ey cemâlin perteviden nur alup tâbân olur
Her sitâre bir kamer herbir kamer enver güneş*

*Buldu bahr-i dilde mihrinden Atâî nazm-i zeyn
Âdet-i meşhurdur oldığıdır perver güneş*

*Rû-nûmâ olsun sana avn-i hudâvend-i kadim
Ta seher sultânına her gün ola rehber güneş*

Elimizdeki vesikalara göre Hacı İvaz Paşa Şeceresi⁴²



⁴² Bu şecerenin ilk kısımları vesikalardan alınarak, alt kısmı Memduh Koyunlu, *Iznik ve Bursa Tarihi*, s. 95'den kısmen nakledildi; sülâlenin tamamı "Mârûf âileler şeceresi" adındaki defterimizde vardır.

⁴³ Safiye Hatun'un İznik'de, 875 (1470) tarihli vakfi ve vakfiyesi vardır (Anadolu 1255 başlar, s. 452). Vakfiyesinde سيدة الحدّرات والخواتين تاج النساء في العالىن نصيحة بنت جرّاق يك olarak tasvif olunuyor.

⁴⁴ Bursa mahkeme-i şer'iyye sicilleri, nr. 1, s. 27 (860=1456).

⁴⁵ Emîrülümérâ'il-kirâm Rûm [Sivas ve havalisi] beyler-begisi Mahmud dame ikbâlehu tevkî'i reflî'i humayûn vâsil olıcak mâlûm ola ki dârende-i fermân-i vâ-

Hacı İvaz Paşa nesibi, Mahmud Bey kolundan zamanımıza kadar devam etmiştir⁴⁶. Lâtifi, *Mevlid* nâzımı meşhur Süleyman Çelebi'nin, Hacı İvaz Paşa'nın oğlu olduğunu beyan ediyorsa da⁴⁷, bunu tevkik edecek hiçbir kayıd yoktur.

Hacı İvaz Paşa'nın Tesisleri: Hacı İvaz Paşa, Tokad ve Bursa'da te'sisler yapmış ve bunlara âid dört vakfiye tertib etmiştir⁴⁸. Bunlardan birinci vakfiyesi daha kendisi Tokad'da bulunduğu ve su-başı olduğu sırada tertib edilmiş, Tokad'ın Sulu sokak müntehasındaki câmi ve medresesine âid olup, 810 (1407) tarihlidir. Bu vakfiyede kendisi, "Ebi'l-mekârim İmadü'd-devletü ve'd-din Hacı İvaz bin İmamü's-sadrü'l-kebir el-merhum Ahî Bayezid" diye tavsif edilmektedir. İlkinci vakfiyesi de yine Tokad'daki tesislerine âiddir. Üçüncü vakfiye, 22 zilhicce 827 (15 kasım 1424) tarihli olup Tokad'ın Bey-obasındaki medrese ve mescidinin vakfiyesidir. Dördüncü vakfiyesi de 830 cemaziyelevvel başı (27 şubat 1427) tarihlidir. Üçüncü vakfiyesinin orjinalinin fotoğrafı makalenin sonuna konulmuş olup burada derli toplu tercümesi nakledilicektir. Orjinalinde

cibül-izân Hacı İvaz dergâhı muallâma gelip vezir iken vefat eden Haci İvaz Paşa'nın evlâtından olup Rum'da elli bin akçe zeâmîte mutasarrîf iken fett olan Zaim Mahmud'un oğlu olup yarar olduğun bildirir inâyet rica etmegin kanun üzre timâr emredip buyurdum ki göresin mezkûr, müteveffayî mezbûrun sahib sulbi oğlu olup ibraz ettiği berât şübesiz kendü babası berâtî işe ve kılıçla yarar işe emrim üzere bunun emsâli zâim oğullarına ne mikdar timâr verilü gelmiş ise mezbûra dahi düşenden [mahlûkden] kanun üzre ol mikdar timâr tevih edip tezkiresin veresin; alâmet-i serife itimad kılmasın. Tahriren fi evahir-i şehr-i saferü'l-muzaffer sene 986. (Süleymaniye kütüphânesi, Âşır Efendi kitapları, kısım I, nr. 892, varak 247 b).

⁴⁶ Hacı İvaz Paşa sülâlesinde Bursa'da Işıklar mevkî'inde, tarikat-i nâzenin (Bektaşî) babalarından olup 1813 (1895)'de vefat eden Süleyman Beybaba b. Elhac Mustafa b. Süleyman'ın medfûn olduğunu görüyoruz (*Iznik ve Bursa Tarihi*, s. 93). Bunun, Hacı İvaz Paşa sülâlesiinin hangi kolundan geldiği şimdilik ma'lûm değildir. Yine Bursa'da Hacı İvaz Paşa kabri yakınında taallûkatından Hacı Emir Yusuf'un da kabri vardır. Kabir kitâbesinde sefer ayı ortalarında vefat ettiği yazılı ise de tarihi yoktur.

47 Lâtipî, *Teskire*, s. 55, 245.

⁴⁸ "Âsar-ı Haci İvaz Paşa: Kazova'da bir medrese yaptı ve Bursa'da yaptı ve cümle vakıfdan Mekkeullah'in fakirlerine ve Medine'nin fakirlerine akçe tâyin etti; her yıl anlara verirler" (*Aşik Paşa-zâde Tarihi*, s. 190).

vakfiyenin sıhhatine dair olan derkenar, Molla Fenârî (Muhammed b. Hamza b. Muhammed)'nin tasdikini hâvidir⁴⁰.

Hacı İvaz Paşa'nın oğlu Mütevelli Mahmud Bey'deki vakfiye tahrif edilmiş olup, sonra o vakfiye alınarak hazinede bulunan orjinal vakfiyeyenin 894 (1489) tarihli bir yenisinin verilmiş ve asıl vakfiyeyenin kenarına buna dair bir kayıd düşülmüştür⁵⁰.

Vakfiyinin baş tarafında Molla Fenâri'nin vakfiyeyi tasdiki hâvi derkenar: "Bu vakfiyinin sevâbıkından ve levâhîkîndan ve hakikatlerinin mücmellerinden ve dekayığının mufassallarından müştemil olduğu şeylerin mecmu'u tarik-i kâti'-i şer'i ile katımda sâbit olup delil-i mer'i-i mûteber ile ben Mehmed b. Hamza b. Mehmedîm indimde tahakkuk etti". Yine vakfiyinin baş tarafında ve sağ kenarda, tahrif edilmiş olan vakfiyinin yenisinin verilmesine dâir olan kayîd: "Vaktâ ki huzûr-ı âliyyede Mahmud Çelebi b. vâkîf Hacı İvaz Paşa bu vafiyenin müteaddid yerlerini silip tahrif etmiş olduğu anlaşılıncâ sultan-ı âdîl [II. Bayezid] bu muharref vakfiyinen tatbik edilmemesi için onun Hazîne-i âmire'de

بسم الله الرحمن الرحيم وبه ثقتي - جميع ما في هذه الورقة مما يشتمل عليه 49
سوابتها ولو احتجها - وبحاجات حفاظتها ومنصات دفاعتها ثابت عدي - وتحقق لادي بطرق

تاطع شرعی و برهان ساطع - صریح و انا محمد بن حمزه بن محمد عفان الله عنهم
۱- لما ظهر الحضرت العلّة (bir kelime okunmadı) محمود حلّ بن

حاجي عوض باشا الواقف

٤ - قد لفظ وحرف هذه الوقفية في مواضع عديدة امر اسطوان

٣- العادل يحفظ عنها في خزانة العامرة كيلا يعمل بالغيرات

٤- وأحرف واما أيضا ان يعطي الواقعية الصحيحة الى متولى

هـ - اوقاف حاجي عوض باشا المرحوم وان يعمل بها

٦ - على حسب ماعين فيها الواقف المسطور جرى

٧ - ذلك وحرر في العاشر وسم الاول سنة

۸ - آنچه و تسعن و عالیا

وهي تختلف في المقدار

٢٠ - ملوك إثيوبيا وآلهتهم وأماكن عبادتهم

Buradaki üç vezirden Davud Paşa vezir-i âzam, Çandarlı-zâde İbrahim Paşa ikinci vezir ve Hadim Ali Paşa da üçüncü vezir olarak divanda bulunmakta idiler.

alikonularak sahîh bir vakfiye verilmesini ve onunla âmil olunmasını emreyleti. Bu kaziyye 894 senesinde [1489] vüzerâdan Davud Paşa ve İbrahim Paşa ve Ali Paşa mârifetleriyle vâki' oldu".

Vakfiyeyenin mukaddimesindeki hutbe (yâni Allah'a hamd ü senâ) ve Peygambere salâvattan sonra, mânâ ve muhtevâsi bozulmadan ve zevâidi çıkarılarak yapılan tercümesi aşağıdadır.

Bu sahîh ve ser'i ve mûteber vesikanın sahibi, efendiler efendisi, havas ve avam bütün müslümanların mûtemedi hayrat ve meberrat erkânını sağlıyan büyük ve muhterem emîrül-hac İvaz Paşa bin merhum ve mağfur Ahî Bayezid ki Allah ona iyilikte ve genîşlik ve mağferet kazancında ziyyâde sâye ve gayret versin.

Vaktâ ki Allâh'ın rizâsini tâhsilde ve sevâba nâil olmakta ziyyadelik ve bu suretle ukubatdan halâs diledi. Evvelce vakfetmiş olduğu iki kalem vakflarına ⁵¹

⁵¹ Haci İvaz Paşa yaptırdığı medrese ile zaviyeye, nakletmekte olduğumuz üçünü vakfiyesinden evvel, diğer iki vakfiye ile de vakiflar yapmış olup vakfedilen köyler receb 859 ve şevvâl 890 (temmuz 1455 ve ekim 1485) tarihli Tokad tahrir defterlerinde görülmektedir:

Karye-i Bayindur (Kazova) vakf-ı Haci İvaz Paşa be-cihet-i medrese ve zâviye (2 numaralı Tokat mufassal defteri, s. 106 ve 19 numaralı mufassal Tokat tahrir defteri, s. 26 b)

Karye-i Çavuldur [Kazova'da] mâlikâne vakf-ı medrese ve zaviye-i Haci İvaz Paşa (ayni tahrir defterleri, s. 109 ve 31)

Karye-i Yenice ve Kurtler (diğer mufassalda Kurba ve Yenice) (tâbi'-i Kazâbâd) nisif malikâne vakf-ı Haci İvaz Paşa be-cihet-i medrese ve zâviye (ayni tahrir defterleri, s. 112 ve 38).

Karye-i Çay (tâbi'-i Kazâbâd) rubu' mâlikâne vakf-ı Haci İvaz Paşa medrese ve zâviye (ayni defterler, s. 113 ve 36 b)

Karye-i Behram (Artukâbâd) mâlikâne tam vakf-ı zâviye ve medrese-i Haci İvaz Paşa (ayni defterler, s. 381 ve 137) [Behram köy vakfı makalemize esas olan vakfiyede (22 zilhicce 827) vakfedilmiştir].

Karye-i Obruc (tâbi'-i Kazâbâd) mâlikâne tam vakf-ı Haci İvaz Paşa medrese ve zâviye (19 numaralı tahrir defteri, s. 38)

Karye-i Ayakei (tâbi'-i Kazâbâd) malikâne tam vakf-ı Haci İvaz Paşa be-cihet-i medrese ve zâviye (19 numaralı tahrir defteri, s. 27 b)

Karye-i Tatlı oyuk (tâbi'-i Kazâbâd) nisif malikâne Haci İvaz Paşa medrese ve zâviye (2 numaralı defter, s. 40)

Karye-i Oba (tâbi'-i Kazâbâd) divânî tam timar Halil veled-i Tozanlu nisif malikâne vakf-ı Haci İvaz Paşa be-cihet-i medrese ve zâviye ve nisf-ı âhar evlâd-ı Muzafferîn Fagfur Paşa (19 numaralı defter, s. 42 b)

Karye-i Cök (tâbi'-i Kazâbâd) an mâlikâne sekiz sehîmden üç sehîm vakf-ı imaret-i Haci İvaz Paşa (ayni defter, s. 44)

Karye-i Gürçü (tâbi'-i Kazâbâd) an mâlikâne sekiz sehîmden üç sehîm vakf-ı imaret-i Haci İvaz Paşa ve beş sehîm mülk Emîr Ahmed Çelebi bin Mahmud Çelebi (19 numaralı tahrir defteri, s. 44 b).

aşağıda tafsîl edilecek olan üçüncüsünü ilâve etti ve bu hususu hâfızların muktedası Erzincanlı Emîr bin Elhac Hasan ve Hüsamüddin Hasan bin Hîzir ve büyük tüccârlardan Hoca Ebu İshak bin merhûm Tâcüddin Tâcir ve Aziz Yiğit Sivaslı Ahî Çelebi bin merhûm Hacı Ahî Ahmed ve çok muhterem Alâüddin bin Babük şah ⁵² ilm-i yakın ile beyan ettiler ki Allah sâyesini daim etsin vâki' Haci İvaz Paşa hieret-i nebevîyenin 827 resebinde bizi şâhid tuttu, evvelki iki vakfı gibi medrese ve zâviyesine âid olarak vakf yaparak bunları Allah yoluna tahsis etti, imdi bu mülhkak [üçüncü vakfiye] o cümlenedir.

Tokad şehri içinde Tezkire Pazarı demekle marûf Çarşı kurbünde Eski Kapan Hanı sırasında kâin eski Bezzaz Hanı'nın tamamtı ile Kuzu Pazarında bir hana muttasıl dükkânların tamâmını ve vâki'în Tokad şehri içinde bina olunmasını emrettigi zikri geçen eski Bezzaz Hanı ile Câmi-i Sultânî-i atik ve iki tarafında yol ile mahdud diğer yeni Bezzaz Hanı'ı ve kible ve şimal taraflarında bu yeni Bezzaz Hanı'na muttasıl dükkânların cümlesini; ve yine Tokad şehri içinde çarşıda her taraftan yol ile mahdud İkikapılı Han diye meşhur harap han mahallinde bina olunmuş olan Müstevfi'ye ⁵³ mensup hamam kurbünde meşhur Yel Girmez ⁵⁴ Hanı sırasında dört taraflı yol ile mahdud bâzâsı bâzâsına muttasıl dükkânların mecmuu ve yine Tokad'ın içinde mezkûr harap han mahallinde Hamza Bey ⁵⁵ rahmetullahi aleyh'e mensup yeni mescide karîb ve mezkûr Hamza Bey'e mensup han sırasında dört taraftan yol ile mahdud dükkânların cümlesini; ve Tokad'a tâbi Tazimun ⁵⁶ nâhiyesinde mahallindeki şöhretine binâen tâhdidden müstağnî Şeref Gazi köyünün ⁵⁷ tamamını ve Tokad'a tâbi Artukâbâd nâhiyesinde mahallindeki şöhretine

⁵² Bezm u rezm'de adı geçen Püsa-i Babuk Ali Paşa olmalıdır.

⁵³ Selçûklarla ve İlhanîlerde mâliye vekiline «mûstevfi» denilirdi.

⁵⁴ Vakfiyede كرمه tarzında yazılmıştır.

⁵⁵ Hamza Bey, Osmanlı ümerâsında Sultan II. Murâd'ın lalesi olan Bicer oğlu Hamza Bey'dir. 828 (1420)'de vefat ederek Tokad'da, ismine mensûp mezarlığı defnedilmiştir. 815 (1412)'de Tokad'da bir mescidi ve vakfiyesi vardır. Haci İvaz Paşa vakfiyesinde adı geçen bu mescidine vakif olup Alaca mescid yakınındadır.

⁵⁶ Son zamanlara kadar eski menbâlarda Tokad kasabasının adının Dazimun olduğu zannediliyordu. (Ramsey, *Küçük Asya'nın Tarihi Coğrafyası*, s. 220 ve 329; *Studia Pontica*, I, 67). Fakat sonraları H. Grégoire ve Honigmann'ın 1933-1934 tarihli Türkiye haritasında Turhal'ın 10 kilometre kuzey-doğusunda Dazmana mevkî'ini bulmaları Tazimun'un yerini tâyin etmiştir. Sultan II. İzzeddin Keykâvus ile biraderi IV. Rüknüddin Kılıç Arslan arasındaki sultanat mücâdelesinden bahseden İbnî Bibî *Selçuk-nâme'si*, Rüknüddin'in mogolların yardımıyle Niksar'ı alıp Tokad'ı alamamaları üzerine bir müddet Kâb (Kat) ve Tarimun (Tazimun) ve Kazova taraflarında dolaştıklarını yazmaktadır (مدى در حوالى كاب و تاريمون) و (زاخواوا زدد ميكى دن و Houtsma nr., s. 292). Bu vakfiyede de Tokad'dan ayrı ve Kazova dahilinde bulunduğu görülmektedir. (Ayrıca bk. Wittek, *Von der Byzantinischen zur Türkischen Toponymie, Bizantion X*, 1935, s. 55).

⁵⁷ "Karye-i Çeri-obası namı diğer Şerefgazi (tâbi'-i Kazâbâd) mâlikâne nisif vakf-ı Haci İvaz Paşa be-cihet-i medrese ve zâviye divânî tamam timâr Ali Çelebi veled-i Kâni" (19 numaralı ve 890 tarihli Tokad'ın mufassal tahrir defteri, s. 37 ve 2 numaralı tahrir defteri, sene 859, s. 111).

binâen hududunun tesbitine lüzum görülmeyen Behram köyünün tamamını ve yine Tokad'a tâbi Kazâbâd sahrâsında Tazimun nahiyesinde Camushâne diye anılan köyün şöhretine binâen tahdidden müstağnî ve aslında mütesâvi yirmi bir sehim olan köyün dokuz sehminin⁵⁸ cümlesini ve Kazâbâd sahrâsının Tazimun nahiyesinde kâin şöhretine binâen hududunun gösterilmesine lüzum görülmeyen yirmi bir sehim olan اپس فاخته adındaki köyün dokuz sehminin mecmûunu bütün hududları ve hukukları ve tevâbî'i ve levâhîki dâhilem ve haricen niyayeti ve hududu olmayan sebeplerden mütevelliyidir her bir hakkı tamamı ile vakfetti.

Tokadâ tâbi Tazimun nahiyesinde İyi-haba⁵⁹ köyünde bina eylediği ve bânisinin şöhretine binâen hûdud tâyiinden müstağnî medrese ve zâviyesi mesâlihine evvelce yaptığı iki vakfı gibi müderris, mu'îd, fukaha, şeyh, imam ve kapıcı ve gelin sidenlere iki fîkaraya aşağıda tafâil olinacak sekilde vakf eyledi.

Tevlîyeti hayatı oldukça - Allah hayatı dâim eylesin - kendisine, kendisinden sonra evlâtına ve evlât-ı evlâtına batnen bâ'de batının şart ve tahsis eyledi. Dâim olsunlar ve vakfına tasarruftan ayrılmalar. Evlâdi munkarız olur ise iki kardeşi Elhac Şeyh Çerâg Bey ve Elhâc Hîzir'a ve kendisinin azadlı kölelerine ve sonra bunların evlâtına ve evlât-ı evlâtına batnen bâ'de batının şart etti. Bunlardan başka Tokad'a her kim kadi olursa onlara şart eyledi ve kurra-i mücevvidinden iki kişi tâyin edilmesini ve bunların her gün otuz cüz olan Kur'anı kerîmden iki cüz okuyarak sevâbin: Sultan İbnü's-Sultan ve Hakan ibnü'l-Hakan ve's-Sultan Murad Han b. Mehmed Han'a على جمع نوع الآسان göndermesini ve evkafın mahsûlât ve müştemilâtını ve masrafından artan ile umûr-ı vakfa ve hesab ve kitâba vâkif bir kimse tâyin olunmasını ve mütevellî emri ile evkafın mahsûlâtını alıp (toplayıp) hiszedeeek emin bir câbi tâyin edilmesini şart kovdu.

Ve mütevelliye tevliyet için imaretin (yâni medrese ve zâviyenin) şer'iñ içâbi üzere itmâm ve tâmirinden sonra geri kalan cemî-i mahsûlün yarısının te'dîyesini ve bundan sonra kalan ikinci yarısının beşte birinin Medine-i Münevver'e Ravza-i mutahhara hademelerine ve Mekke-i Mükreme'de Harem-i şerif hademelerine tahsis edilmesini ve diğer beşte birinin vakfın azadıllarına ve onların evlâdlarına ve evlâd-ı evlâdlarına batnen bâ'de batnîn sarfolunmasını ve kadiya vakîf işlerine sa'yinden dolayı zamanın dirheminden (gümüş parasından) bir dirhem verilmesini ve kâtibe senede besyüz dirhem ve galle'den altı mud⁶³ ve câbiye de yine bu

⁵⁸ Karye-i Camushâne — mälîkâne sekiz bahîsta beşî Haci İvaz Paşa'nın (2 numaralı tahrir defteri, s. 72); "Karye-i Camushâne tâbi'-i Kazâbâd; sekiz sehîmde beş sehmi vakfı- Haci İvaz Paşa be-cihet-i medrese ve zâviye" (19 numaralı tahrir defteri, s. 24).

59) "Karye-i İyibaba (tabi'-i Kazova) — vakfı medrese-i Hacı İvaz Paşa divanı timâr Tursun Bey ve Bali Çelebi veled-i Hacı İvaz Paşa müsterek tasarruf ederler" (2 numaralı tahrir defteri, s. 102, 134); "Karye-i İyibaba maa karye-i Emir Süleyman namı diğer Halil-obası, (tabi'-i Kazâbâd) mâlikâne vakfı medrese ve zâviye-i Hacı İvaz Paşa nisfı divanı timârı Mahmud Çelebi veled-i Hacı (İvaz) Paşa, nisfı-âhar timârı dostı veled-i Pir Ömer" (19 numaralı tahrir defteri, s.208 b.)

6) "Mud" zahire ölçü olup Osmanlı memleketlerinde ve arap diyarlarında

mikdar yâni beşyüz dirhem ile altı mud ve medresenin müderrisine her sene bin ikiyüz dirhem nakid ve galle'den dört mud ve mu'ide (müzakereci) her sene sekiz yüz dirhem nakid ile galle yâni mahsûlden üç mud ve zâviyeyin şeyhine altıyüz dirhem nakid ve galle'den beş mud ve cümle-i ülâda seçkin dört talebeye her sene döertyüz kırk dirhem ve mütereddin olan (gidip gelen) talebeye her sene yedi yüz yirmi dirhem ve galle'den sekiz mud ve mezkûr iki hâfîza her sene ikişer yüz dirhem nakid ve galle'den dört mud ve mezkûr yedi hâfîza⁶¹ cümle-i ülâda her sene ikiyüz on dirhem ve bilümum ulemâ ve fukarâya mevlid-i Resûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem gececi ikiyüz dirhem sarfolunmasını şart koydu.

Bu zikrolunan masraflardan sonra otuzdan artan 62 para ile emlak satın alınır ve şerâit-i mezkûre üzere vakı olunur; ve evlâd-ı vâkiftan ve evlâdının evlâdından batnen hâdebatnin tedris ve imâmete ve şeyhîğe ve mu'îdîğe sâlib olanlar varsa müderris, imâm, seyh ve mu'îd olurlar.

İmdi tafsil-i mezkûr üzere zikrolunmuş olan bu cümlesi, şer'i, mer'i, sahibi, sarîh olarak tesbit olunarak hükümlâ nâfiz hâkim tarafından vakfiyete hükmülmüştür. Hiç bir kime tarafından men'in ve nizâ etmeye, vakfiyede şart olanların hilâfuna hile aramağa ve vakfiyede şart olunanın hilâfına tasarruf etmeye meccâl yoktur.

İmdi bir kimse buna tecavüz eder ise Allahın ve meleklerin, bütün insanların lâneti onun üzerine olsun ve şerâit-i lâhiķa cümlesindendir ki tevliyyet nevbeti iki kardeşine⁶³ ve onların evlâtına ve vakıfın azadlı kölelerine geldikte tevliyyet hakkı evkafın tâmir ve termiminden sonra artanın altıda biri ve tevliyyet nevbeti kâdi'ya gelince yine vakıfın meremmetinden sonra artanın onda birinin verilmesi vakıfın şerâiti cümlesindendir.

Eğer Allahü taalâ ona bu karyede (yâni İybaba, Beyobası köyünde) binâ ettiği medreseyi nefs-i Tokad şehrîne nakletmeyi nasib eder ise vakfiyede yazılan vazâifin hâli üzere bırakılmasını tenkîs değil Allahın inâyeti ile tezyid olunmasını şart eyledi ve şerâit-i lâhikadandır ki vakfın geliri kifâyet etmez ve mürtezikanın maaşlarının tesviyesine kifâyet etmez ise vazife sahiblerinin maaşlarından birer mikdar tenzil olunmasını şart koydu.

Bu vakfiye sekiz yüz yirmi yedi sene asyalarından zilhicce ayının yirmi ikisinde
vazıldı. (Bundan sonra sahiblerin isimleri yazılmıştır).

Vakfiyeyi tercüme etmiş olan Başvekâlet Arşivi tasnif hey'eti

mikdarı başka başkadır. *Ahteri Lügati*'nde Anadolu'da yirmi kilenin (İstanbul kilesinin) bir "mud" olduğu zikredilmektedir.

61 Vakfiyenin yukarı kısımlarında bu yedi mülâzim hâfız zikredilmemiştir; belki yazılırken unutulmuştur. Bundan evvel de vakfiye metninin otuz dokuzuncu sahifesi لِمَا يَتَاهُ مِنَ الْوُجُودِ وَالْأَسَابِ شâhîde olmasından lâzım gelen ibâre şeklinde yazılmış kalem hatalarından olup vakfiyenin yazıldıktan sonra mukâbele edildiğini göstermektedir (Vakfiye mütercimi Zâhir Bey'in notu).

⁶² ibâresi Vakfiyeden metnindeki المصارف المذكورة من الثلاثين وما فضل الله من الثلاثين المصارف المذكورات almak icabediyor (Vakfiyeden sonundaki mütercimin lâhiķasına bakınız).

⁶³ Hacı İvaz Paşanın kardeşleri Elhaç Şerefüddin Şeyh Çırak Bey ile Hayrullah Hacı Bey.

âzâsından Hasırî-zâde merhûm Zahir Bey⁶⁴, bunun sonuna vakfiyedeki şartlara göre bir hulâsa yapmıştır ki aşağıda nakledilmiştir:

“Vakfiye metninde altmış dördüncü satırında muharrer olan وَمَا فَلِ مِنَ الْلَّا يُنَزَّلُ بِهِ الْمَارِفُ الْمُكَوَّرُاتِ sözünden vakîf hâsilatından vakfolunan mebâni ve hayır müesseselerinin tâmir ve termîmi masarifinden sonra kalacak olan mikdar yüz bin dirhem itibâr olunduğu ve bunun nisfi olan elli bin dirhem mütevellî âidâtı olarak ayrılmış kalan diğer elli bin dirhem ise beş kısım addedildiği cihetle her hums, yâni beşte bir, on bin dirhem itibarile aşağıdaki şekilde göre tevzi' edilmiş olacaktır:

Mütevellî hissesi çıktıktan sonra geriye kalan
elli bin dirhemin takımı

10000 dirhem (yâni elli binin beşte biri) Haremeyn-i şerifeyn'e
10000 dirhem (yâni ikinci beşte bir) vakfin azadlı köleleriyle onlarin evlâdlarına

366 dirhem vakif umuru ile iştigalinden dolayı Tokat kadısına

500 > Kâtibe

500 > Câbiye

21366

1200 > Müderrise

800 > Mu'ide

1200 > Medrese talebesine

440 > Dört talebeye

25206

600 > Zâviye şeyhine

200 > İki hâfîza

210 > Mülâzim yedi hâfîza

200 > Her sene mevlid-i nebevi gecesi ulemâ ve fukarâya

26416

⁶⁴ Zâhir Hasircioğlu, son zamanlarda kalb rahatsızlığı dolayısıyla Arşiv'deki vazifesinden istifâ etmiş ve tedavi edilip oldukça sıhhât kesbetmiştir; fakat maalesef 27 ramazan 1375 (8 mayıs 1956) çarşamba akşamı vefat ederek ertesi günü pederi Şeyh Elif Efendi'nin yanına defnedilmiştir. Arapça ve farsçada derin

Yukarıda ale'l-müfredat gösterilen ve nakden sarfedilecek olan bu meblâga mürtezika'ya aynen verilmesi vakfin şerâitinden olan galle'nin (zahire-hâsilat) bedeli de râyice göre sarfedildikten sonra kalan - ki bu işlere sarfedilmiş olan - otuz binden artan mikdardır, bununla da vakfa irâd olarak emlâk iştirâ edilecektir,,

**

Hacı İvaç Paşa'nın Kazova'da yaptırmış olduğu medresesi 1113 (1701) de Sahn-i seman pâyesinde olduğu görülmektedir⁶⁵. Hacı İvaç Paşa'nın İnegöl'de mekteb, Bursa'ya mülhak Derekizik köyünde câmi, nefsi Bursa'nın Tuzpazarında İmâdiye adında medrese ve yine Bursa'da Pirinç Hanı'nın kapısı karşısında câmi, İnegöl ile Bursa arasında ve Bursa'ya bir saat mesafede han ve çeşme yaptırmış olduğu görülmektedir⁶⁶. Hacı İvaç Paşa'nın Bursa ve havâlisindeki te'sislerine dair olan vakfiyesi sureti Vakıflar Umûm Müdürlüğü'nde bulunup vefatından bir buçuk sene evvel, 830 cemaziyelevveli başında (28 Şubat 1427) tertib edilmiştir; Meşhûr Molla Husrev, (Muhammed b. Ferâmerz ile) kardeşi Ali b. Ferâmerz vakfiyenin şâhidleri arasında bulunmaktadır.

bir ihtisasa mâlik değerli bir şâhiyet olup Sâdi tarikatı şeyhi idi. Allah rahmet eyleye.

⁶⁵ Başvekâlet Arşivi, İbnü'l Emin tevcihat kayıtları, nr. 1166.

⁶⁶ Gazzî-zâde, Şeyh Abdüllâatif, *Ravâzâti'l-müylîhân*, s. 41.



سنه سبع و عشر في قيام العبر المنور لمن وقف و ستد بالحق الموقف
 والباقيه من الجمله الموقفه على ما وقف عليه الجلبه بالاقتباس للدسته
 والذاريه من هذه الجمله المختص جميع الخامنه الزاري في العيني والخانين المصطله
 من الجلبه الشامي الكابر كلها باطربه تقوافس في السنه المعرفه به كذا باذنه
 حذاء الخامنه المتهون بالخامنه الشامي في الغنوه المستعمه العديمه تقوافس كما في
 وجميع الخامنه الزاري اذن الكابر الذي من بينه الموقف المذكور في المختص
 به من الخامنه الشامي باذنه المتهون بالخامنه المذكور في المختار
 المصطله بذراجنه القوي والثاني الكابر كلها باطربه المذكور في المختار
 البارزي في الغنوه الماته ذكره واجب بالسلطاني العيني لظرفه الخامنه جميع
 الخانين المصطله بعضها البعض المتبقي في وضع الخامنه المذكور باذنه
 الكابر باطربه المذكور في سنه جامعه المختار بالطريق الخامنه كلها الى انها
 تندل الخانين باطربه المذكور في قرره الخامنه المذكور الجلبه المتهون في حذاء الخامنه
 سنه متساوى مراصل احده عن زيرها متساوى بامثلة القرره المذكورة باذنه فاخته

بعضها بالبعض المتبقي في موضع الخامنه المذكور واقتصر المذكور المذكور
 قرره الجلد المذكور المنسوب في المختار المختار المذكور واقتصر المذكور المذكور
 الى الحجاج حجز باذنه المذكور المختار بالطريق لذراجنه المتهون في حذاء الخامنه
 المتهون غازري الخامنه في حينه نايمور في كونه فائز باذنه على مذهب
 تقوافس المغيره المستفيضة على التدبر له بما في مكانها جميع الفرق المذهب
 به من الخامنه باذنه اذن باذنه على مذهبها في المذكور المتبقي
 شهر نهاي مكانها جميع تقوافسها متساوى بامثلة الحدو عندها بما
 متساوى باذنه القرره المذكورة جامع مكانها الخامنه في حينه فائزون في حذاء
 فائز باذنه تقوافس الحججه المتبقيه باذنه بما في مكانها جميع تقوافس
 اسمه متساوى مراصل احده عن زيرها متساوى باذنه القرره المذكورة باذنه فاخته

الكافر بآية سورة فصلت باذن عالٍ نبيه نعيم المذكورة المبتدأة
بـإِنَّمَا يُنَاهِي نَبِيُّهُ عَنِ الْمُحَاجَةِ عَنِ الْمُبَدَّأَةِ
عنهما أو ينهاه عنهما في مخالفة بحسبه حدود المذكورة وحقوقها وطريقها
عندهما أو ينهاه عنهما في هؤلئه داخلاً فيها وخارج عنها لأنها هي الوجه والأساس
وهيما كالسابقين على مصالح الدارسين والأقويين للتبليغ إلى أقصى المذكورة في
أي بابٍ الكافر بِآيَاتِهِ مِنْ قَبْلِ مُرْسَلِهِ نَبِيِّهِ فَإِنَّمَا يُنَاهِي
بالسروراتهما أو على اللدرس والمعبد العقديماً والتبليغ في الأمور والبيان بالتصادرات
إلى أهل فيهم بالعقل، ينبعيل لهم به هذا وجعل المؤمنين نصراً من باقي إطارات
الله تعالى ما في الأداء وإذ لا إداؤه، بطننا بعد بطن الأدواة بأفقر من صدره بغير
شيء يجري في الآثار وقد في الآثار حرجاً شجاعياً وحاج حصر معه شيئاً
وأفقه لازدهم ولولا إداؤه لم يطأنا بعد بطن الأدواة بغير لازدهم لآخر أحكام الشرع
الله تعالى ألم يجزي بقدر ذلك بغير حرجه بحسب حواجز المصحف المحمدية بدار على
الله تعالى ألم يجزي بقدر ذلك بغير حرجه بحسب حواجز المصحف المحمدية بدار على

فإنما يحيى الباطل وإنما يحيى الحق وإنما يحيى المفاسد وإنما يحيى
الآثار وإنما يحيى الأسرار وإنما يحيى حكم العروبة وإنما يحيى
وينبغى أن يكونوا يحيى الآثار وإنما يحيى المفاسد وإنما يحيى
محض الاتلاف ويفحصه واصفره بأمر المفتي إلى مصلحة الأسفاف ونحوها
المفاسد المنافية للصف فحيي الحصى بعد تقبيل العادن في زيه العاج وجبله منع
النفخة الأولى في نصب السرقة وضرر المسألة عليه فاستدعاها المدعي
الأخضر في الوقت الذي نصب السرقة وضرر المسألة عليه فاستدعاها المدعي
ويحكم في الحرج الظريف بكل شرطه السعي والجهد الأفريقي بالعناء والانفع والانفصال
ولازم يطابق بطر ولي الفاضل عليه في أمر الوقت كل يوم درهم واحد حتى لا يقدر
إذا نظر إلى المدعي في كل سنة الفدرهم وما يعادلها وما يعادلها من العمل
من العمل كل سنة بما يزيد على ذلك بمقدار ضرائب العدة والبيسخ كل سنة بسبعين
درهما

وحيثما يدار من العمل والطلبة يعينون في الجملة التي يدار فيها العمل وحيثما يدار كل سبعة
والى الطلبة أربعون المعيين في الجملة المائية سبعاً ينجزون عملاً يدار كل سبعة
والى الطلبة المائية ينجز كل سبعة ينجزون عملاً يدار كل سبعة
المحافظين اللذين ينجز كل سبعة ينجزون عملاً يدار كل سبعة
الذين ينجزون عملاً يدار كل سبعة ينجزون عملاً يدار كل سبعة
رسول الله صلى الله عليه وسلم ينجز كل سبعة ينجزون عملاً يدار كل سبعة
يشربوا ماءً ينجزون عملاً يدار كل سبعة ينجزون عملاً يدار كل سبعة
يقطنوا بعمر طبل لله ربهم والأئمة في التنجي خمسة أعلاها يكرر الله ربهم والأئمة في التنجي
والمعينون ينجزون عملاً يدار كل سبعة ينجزون عملاً يدار كل سبعة ينجزون عملاً يدار كل سبعة
صحيحًا سبعة إلى المصادر مكتوبًا على ملائكة العرش وفقار عباده صحيحًا
في منها والنزاع فيما لا يحيى الله ربها والتصرف بخلاف ما ينطوي فيها فرقعها

